

ЈОВАН ДЕЛИЋ

ПОЉЕ ИЗМЕЂУ ДВА НЕБА

О циклусу пјесама „Косово поље” Васка Попе

Трећи и средишњи циклус *Усїравне земље* Васка Попе јесте „Косово поље” и садржи седам пјесама. Двије су тематски усмјерене на коса („Косова песма” и „Косово посланство”), па ће о њима бити више ријечи када будемо говорили о функцији и значењу коса у овом циклусу. Осталих пет пјесама је овдје у средишту наше пажње.

Прва пјесма носи наслов циклуса – „Косово поље” – и почиње као дескриптивна пјесма, и то као описивање нечег сасвим обичног, сто пута виђеног и познатог:

Поље као свако
Длан и по зеленила.

Али чим је изрекао ову обичну слику о пољу као сваком другом, пјесник почиње да предмет своје пјесме онеобичава, чинећи га не само јединственим већ и изузетним и непоновљивим. На том пољу

Млад месец коси
Пшеницу селицу
Два укрштена сунчева зрака
Слажу је у крстине.

На том пољу се, дакле, жетвом баве светлећа небеска тијела – млад мјесец и сунце, односно два сунчева зрака. Млад мјесец пшеницу коси, а сунчеви зраци, који су крстолики, вежу је и слажу

у крстине. Дескрипција из уводног дистиха наизглед се наставља у катрену, тако да заведени читалац помишља да се пред њим налази идилична буколичка пјесма у којој, истина, земљодјелачке послове обављају небеска тијела. Млад мјесец је, међутим, метонимија религије, цијеле једне цивилизације, односно царства које означава и које је притиснуло Косово поље – метонимија ислама, односно турског царства. *Пшеница селица* – звучно, ритмички и смисаоно – асоцира на *пшеницу бјелицу* из народне пјесме: слику у којој именица (*бјелица*) има синтаксичку функцију атрибута, односно стилску епитета. Исту синтаксичку и стилску функцију има и именица *селица*, која замјењује *бјелицу*, додатно очуђујући слику. Нова именица-атрибут, *селица*, сугерише да није овдје ријеч (само) о житу нити о жетви већ о некој страшнијој косидби – косидби народа коме ће сеобе постати архетип, и то хришћанског свијета у којем је пшеница везана за божићне, славске и погребне обичаје. Цијела строфа је у знаку метономије, која помјера значење са дескрипције на историју и судбину народа. Сунце је пак везано за Христа, па сунчеви зраци слажу повезану пшеницу у крстине. Слагање снопова у крстине је христолико; пјесник бира лексему *крстине*, а не њој синонимичну – *транице*, јер му је потребна асоцијација на крст и хришћанство. Привидна дескрипција космичке жетве наговјештава тематизацију сукоба који се већ распламсао – између Турака и Срба, односно Косовску битку. Млад мјесец ће доиста покосити пшеницу, која ће постати селица, а снопови ће бити слагани у крстине.

Ријеч је, доиста, о *тајним знацима*, расутим по Косову пољу, које *наглас чита* и обзнањује црноризац кос – птица која симболизује чинодејствујућег староставног пјесника и мудраца. Овим се пјесма, односно слика Косова поља, додатно онеобичава као слика поља са расутим тајним знацима које наглас чита и тумачи црноризац кос. Поље се преображава у књигу, односно у систем тајних знакова – можда баш у *Усправну земљу*:

Кос наглас чита
Тајна слова расута по пољу.

У четвртој строфи – терцету – слика је толико зачудна да постаје митолошка:

Божури стасали до неба
Служе четири црна ветра
Сједињеном крвљу бојовника.

Вјетар, а поготову црни вјетар, демонска је сила и фигура. Четири црна вјетра су на почетку и јавиће се на крају циклуса, тек у завршној пјесми: кос ће, на крају, из њихових руку, отети своје поље, претворено у зелени свитак, и однијеће га „он зна куда”. У првој пјесми се четири црна вјетра госте „сједињеном крвљу бојовника” – српских и турских једнако.

Тако онеобичено поље, са космичком жртвом, читањем тајних знакова, митолошком сликом божура и четири црна вјетра, нема себи сличнога. Зато је Косово поље као ниједно друго – *између два неба* – па је у завршном терцету преокренута слика из почетнога дистиха:

Поље као ниједно
Над њим небо
Под њим небо.

Друга пјесма у циклусу је „Вечера на Косову пољу”. Нема тајне у срцима ратника на Косовској, српској Тајној вечери, јер:

Сви седе провидни за столом
И виде један другом звезду у срцу.

Сви виде једни друге до у дно срца. У срцу свакога од њих је *звезда вереница* с којом ће са смрћу вјенчати; сваки ће се косовски јунак смрћу приклонити својој *звезди вереници* у плавим астралним просторима. „Звезде у срцу” су „веренице звезде” које ће призвати косовске јунаке у астралну плавет.

У другој и трећој строфи – обје су терцети – јавља се и чинодејствује *Венцоносац*, главни косовски јунак – кнез (цар) Лазар. Већ се слути да је он будући мученик који ће пострадали за вјеру и отаџбину. Он је већ прије боја примио мученички, Христов вијенац страдања. *Венцоносац* врши обред необичног причешћа својих бојовника:

Венцоносац им ломи и дели
Њихову златну прошлост
И они је једу.

Сипа им у путире белих божура
Њихову рујну будућност
И они је пију.

Косовски јунаци се причешћују *свевременом* – прошлошћу и будућношћу – а причест им даје Венцоносац, чинећи их вјечним

и побјеђујући смрт. Мачеви већ реже на кољенима бојовника жељни боја. У чанцима на столу огледа се небо

И на небу крај страшног боја.

У поенти, на крају пјесме, кос слијеће на десну руку Вјенцоносца и зачиње пјесму. Посљедњу ријеч о одсудном боју има староставни пјесник – кос црноризац – зато смо њему посветили посебну пажњу, издвојивши га у посебни одјељак рада. „Косова песма” – пјесма-молитва – трећа је по реду и уноси промјену у интонацију и перспективу пјевања: испјевана је косовим гласом, у првом лицу једине.

У првом лицу, али множине, из перспективе колективног лирског субјекта – из перспективе елитних косовских бојовника, коњаника – испјевана је четврта пјесма – „Бој на Косову пољу”. Коњаници с пјесмом иду у сусрет „оклопљеним змајевима”:

Јашемо певајући пољем
У сусрет оклопљеним змајевима.

Непријатељи косовских јунака су *оклопљени змајеви*, моћна и страшна хтонска бића, изронила из доњег свијета. Пут косовских јунака је, међутим, већ одређен и изабран; Вјенцоносац је тај давнашњи и вјечни избор само потврдио и актуализовао. Избор је за свој народ обавио знатно раније његов главни културни јунак, и главни јунак овога спјева – Свети Сава, „Наш прелепи вучји пастир”, како га виде бојовници са Косова поља. Иако неименован, он несумњиво просијава кроз ове стихове:

Наш прелепи вучји пастир
С процветалим штапом у руци
На белцу небом лети.

Препознајемо га по процвјеталом штапу и по вучјем пастирству. Он прати своје вучје стадо на дан велике жетве, показујући му астралне просторе наде, утјехе и спасења.

Оружје, које је на Косовској вечери тихо режало на кољенима јунака, сада је, у боју, *иобеснело и жедно*, па „сâмо се насред поља уједа, а

Из смртно рањенога гвожђа
Река наше крви извире
Тече увис и увире у Сунце
Поље се под нама усправља.

Прво се усправља људска, ратничка крв: цијела ријека крви извире и *ишече увис*, увирући у *сунце*, постајући тако космичка, свјетлосна и ватрена чињеница. Природно би било да крв понире и тече наниже; да се губи у земљи. Код Попе, она је попут гејзера, у великом крвоскоку до самога сунца, и увире у ужарену звијезду, постајући ватра и свјетлост, а не у земљу. Не сјећамо се да смо негдје другдје нашли сунце као увир људске, јуначке крви. То је Попина имагинација. А са крвљу, и за крвљу усправља се и поље.

Косово поље, дакле, током боја, прелази из водоравног у усправни положај – постаје средишња слика усправне земље.

Са крвљу и пољем усправљају се и погинули јунаци. Они крећу за својим небеским коњаником, вучјим пастиром, и за својим звијездама вјереницама:

Сустижемо небеског коњаника
И своје звезде веренице
И летимо заједно кроз плавет.

„Бој на Косову пољу” је четврта, средишња пјесма циклуса, она има повлашћен положај; она је пјесма симетрала циклуса. Тек из ове пјесме је јасно откуда „звезде веренице” на Косовској вечери у срцима косовских јунака. Оне привлаче погинуле јунаке као судбина; заједно с њима лете кроз плавет и дијеле астралне просторе. Звијезде вјеренице су и звијезде водиље – у вјечност.

У поенти пјесме се чује „опроштајна песма коса”, која *ogozgo* прати јунаке који се вазносе. У претпоследњој пјесми ће се и сама косова пјесма подићи и јавиће се *ogozio*. Усправљају се и узносе и крв, и јунаци, и поље, и пјесма коса. Хоризонтално прелази у вертикално.

Пета пјесма овога циклуса је „Венцоносац са Косова поља”. Главни јунак је добио своју пјесму: он је преображен у свеца, који – попут светог Јована Крститеља и Претече – држи своју одсјечену главу на длану. Бој је завршен; пао је мрак ропства, па је једина свјетлост та одсјечена глава Лазарева, која је исто што и црква – задужбина и сунчева намјесница:

Држи на длану своју одсечену главу
Светлозарну своју задужбину
И сунчеву намесницу
У свеопштем мраку.

Вјенцоносац је истовремено мученик и божјак, пресећан због испуњеног завјета и стечене светости; због тога што стоји на

облаку, бос и у подераној кошуљи, као божјак. Опасан је репом убијеног змаја, што се може тумачити да је тај убијени змај турски цар Мурат, који је погинуо на Косову:

Стоји пресрећан на облаку
Бос у подераној кошуљи
Опасан репом убијеног змаја.

Вјенцоносац је – присјетимо се – у пјесми „Вечера на Косову пољу” причешћивао своје јунаке свевременом, прошлoшћу и будућношћу. У објема пјесмама је лексема *йуийир* нашла своје право обредно мјесто. У пјесми „Венцоносац на Косову пољу” путир је препун његове крви, а парчад његовог мача се претварају у хљеб. Опет је с Вјенцоносцем причешће непосредно повезано:

У путиру препуном крви
На пресеченом врату
Парчад се његовог мача претварају
У дробни хљеб.

Иако мученичка жртва, са главом на длану, он је жив на крају пјесме, сједињен с капи росе, запаљеним колом божура и пјесмом коса:

Жив је у црвеној капи росе
Игра у запаљеном колу божура
Пева у песми коса на овом пољу.

Та пјесма о Вјенцоносцу, о његовој и колективној жртви, о Косовској бици, не престаје.

Претпоследња шеста пјесма је „Бојовници са Косова поља”. То је пјесма о бојовницима послѣ битке, који су испунили Косовски завјет и домогли се светости. Пјесма је испјевана у првом лицу множине. Косовски бојовници су загосподарили „плавим пољима / И рудогорјима без подножја” – неодређеним астралним просторима – „И веначли се / Сваки са својом звездом имењацињом”. Звијезде у срцима, па звијезде вјеренице, постале су сада звијезде невјесте. Бојовници настављају исти бој и у новостеченом царству. Попа није наивни пјесник великог есхатолошког оптимизма. Пошто настављају бој „унатраг”, а нијесу стигли до почетка већ шесто година, они као да исказују есхатолошку сумњу гласом колективног лирског субјекта:

Овде у царству које смо стекли
Скрштених руку на грудима
Настављамо бој

Настављамо га унатраг

Још нисмо децо стигли
И бог зна хоћемо ли икада стићи
До почетка боја.

Сам крај пјесме у знаку је црнорисца коса: његова зелена пјесма сада долази *одојо*, изнад плавих поља косовских бојовника:

Одавде чујемо
Негде високо над нама
Зелену песму коса.

Седма и завршна пјесма овога циклуса је „Косово посланство”, о којој више пишемо пратећи функцију и значење коса у циклусу. Кос отима своје поље „из руку четири црна ветра”, прелијеће небо и носи свој зелени свитак „он зна куда”. Црноризац кос, пјесник и пјевач, чува своје поље свим црним вјетровима упркос. Кос се јавља у свакој пјесми, неупредиво чешће и од самога Вјенцоносца. Његова је посљедња.

Др Јован М. Делић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са
јужнословенским књижевностима
jovandelic.delic@gmail.com